

การเมือง กฎหมาย และการบังคับใช้รัฐธรรมนูญ (ชั่วคราว) พุทธศักราช 2557 มาตรา 44 Politics, Law, and the Enforcement of the Section 44 of the Interim Constitution of Thailand B.E. 2557

กมลวรรณ ชื่นชูใจ^{1*} และเจตน์สฤกษ์ สังกพันธ์²
Kamonwan Chuenchujai^{1*} and Jedsarid Sangkapan²

¹ นักวิชาการอิสระ ที่อยู่ บ้านเลขที่ 63/1 หมู่ที่ 4 ตำบลแม่สา อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

¹ Independent scholar 63/1 M.4 Tambon Mae-Sa, Amphur Maerim, Chiangmai.

² นักวิจัย คณะศึกษาศาสตร์และศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

² Researcher, Faculty of Education and Liberal Arts, Hatyai University, Amphur Hatyai, Songkhla

* Corresponding author, E-mail: kamolwan45@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “การเมือง, กฎหมาย และการบังคับใช้รัฐธรรมนูญ (ชั่วคราว) พุทธศักราช 2557 มาตรา 44” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาการบังคับใช้กฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2557 มาตรา 44 โดยคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาจากเอกสาร ผลการศึกษาพบว่า มาตรา 44 ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการเมือง เศรษฐกิจ สังคม การขยายขอบเขตผู้มีอำนาจบังคับใช้ให้กว้างขวางออกไปภายใต้บริบทที่อำนาจบริหาร ตุลาการ นิติบัญญัติถูกรวมศูนย์โดยคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) นั้นขัดต่อหลักนิติธรรม การบังคับใช้กฎหมายที่ปราศจากกลไกการตรวจสอบนั้นเป็นอันตรายต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชน บ่อยครั้งจึงก่อให้เกิดความขัดแย้ง การบังคับใช้กฎหมายพิเศษคือการเพิ่มความเข้มข้นของการบังคับใช้กฎหมาย แม้ว่าจะเพิ่มความเข้มข้นในการบังคับใช้กฎหมายก็ยังไม่สามารถแก้ปัญหาได้ เมื่อเป็นเช่นนี้จึงจำเป็นต้องตั้งกลไกพิเศษขึ้นมาเพื่อแก้ไขปัญหาเฉพาะด้าน ดังกรณีปัญหาเรือประมง

ดังนั้น การบังคับใช้มาตรา 44 เป็นการบังคับใช้ที่ตั้งอยู่บนฐานความคิดเรื่องวาทกรรมกฎหมาย และทำให้กฎหมายมีความเป็นการเมือง ลักษณะดังกล่าวล่อลวงละเมิดต่อความยุติธรรม

ข้อเสนอแนะ คือ นำมาตรา 44 ขึ้นสู่การตีความของศาลยุติธรรมว่า เป็นการใช้อำนาจกฎหมายที่ขัดต่อหลักนิติธรรมหรือไม่ เพื่อสร้างบรรทัดฐานใหม่ในการต่อสู้ทางการเมืองโดยใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือ

คำสำคัญ: การบังคับใช้กฎหมาย รัฐธรรมนูญชั่วคราว มาตรา 44 พุทธศักราช 2557

การเมืองในกฎหมาย หลักนิติธรรม วาทกรรมกฎหมาย

Abstract

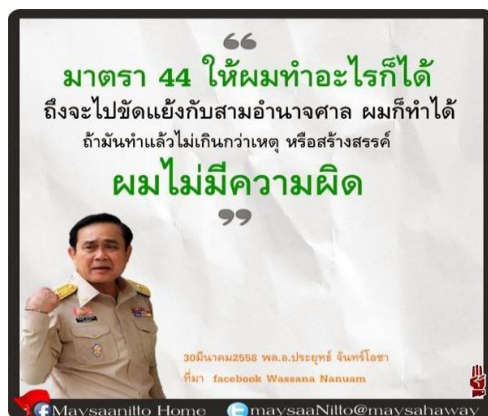
The objective of this research was to study the problems of the enforcement of the Section 44 of the Constitution of Thailand (Interim) B.E. 2557 by the National Council for Peace and Order (NCPO). It is documentary research. The results showed that the Section 44 was used as political, economic, and social tools. The widely increased scope of the enforcers under the context that the administrative, judicial, and legislative

powers were centralized by the NCPO, was against the rule of law. The enforcement of law without investigative mechanism was perilous to the rights and freedom of the people. Often, it caused conflict. The enforcement of special law was to intensify the enforcement of law, though the increased intensity could not solve the problems. So, it was necessary to set up special mechanism to solve specific problem, such as the problem of the fishing boats. Then, the enforcement of the Section 44 was the enforcement of law based on the concept of legal discourse, and made the law political, and this aspect of law violated justice.

The suggestion is that to bring Section 44 to the court for interpretation that it is the use of legal power against the rule of law or not, to set up new norm of political struggle through law.

Keywords: enforcement of law, the Section 44 of the Interim Constitution, politics in law, rule of law, discourse of law

บทนำ

ภายหลังมีพระบรมราชโองการยกเลิกการใช้พระราชบัญญัติกฎอัยการศึก พุทธศักราช 2557 เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2558 แล้ว คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ได้นำมาตรา 44 ของรัฐธรรมนูญ (ชั่วคราว) พุทธศักราช 2557 (วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, 2559) มาบังคับใช้แทน คำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติที่ 3/2558 (คณะรักษาความสงบแห่งชาติ, 2558ก) ซึ่งก่อให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์ในด้านลบจากหลายฝ่าย โดยเฉพาะฝ่ายประชาธิปไตยเนื่องจาก “มาตรการ... นั้นขัดต่อหลักการแบ่งแยกอำนาจ หลักนิติรัฐ และขัดต่อพันธกรณีด้านสิทธิมนุษยชน ซึ่งจะนำมาซึ่งขาดการตรวจสอบถ่วงดุลการใช้อำนาจรัฐ และอาจก่อให้เกิดการใช้อำนาจโดยอำเภอใจ และส่งผลให้ประชาชนขาดหลักประกันต่อสิทธิเสรีภาพอย่างร้ายแรงยิ่งไปกว่าการประกาศใช้กฎอัยการศึก และไม่อาจบรรลุเจตนารมณ์ตามที่ประชาคมโลกเรียกร้องให้ยกเลิกกฎอัยการศึกได้” (8 องค์การสิทธิฯ ค้านใช้ ม.44'ชี้กระทบสิทธิเสรีภาพ-รวบอำนาจเบ็ดเสร็จ แยกว่ากฎอัยการศึก, 2558) การใช้อำนาจก่อให้เกิดการต่อต้านจากผู้ได้รับผลกระทบ ดังกรณีการยกเว้นกฎหมายผังเมือง หรือกรณีปรับโครงสร้างกรมตำรวจเกี่ยวกับอำนาจการสอบสวน ตามคำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติที่ 4/2559 และ 7/2559 กรณี พ.ต.ท.จันทร์ ชัยสวัสดิ์ พนักงาน

สอบสวนผู้ชำนาญการพิเศษ สน.เทียนทะเล ฆ่าตัวตายภายหลังการยื่นหนังสือเพื่อคัดค้านคำสั่งฉบับที่ 7 ซึ่งข่าวกล่าวว่าเป็นการฆ่าตัวตายเพื่อประท้วงคำสั่งฉบับนี้ ผลของคำสั่งจึงก่อให้เกิดรูปธรรมการละเมิดสิทธิทั้งระดับบุคคลและระดับชุมชน (คณะรักษาความสงบแห่งชาติ, 2559)

ดังนั้น ในความเห็นของฝ่ายประชาธิปไตยต่างมีความเห็นสอดคล้องกันว่า การบังคับใช้รัฐธรรมนูญ(ชั่วคราว) พุทธศักราช 2557 มาตรา 44 นั้น (วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, 2559). มีความรุนแรงมากกว่าการใช้กฎอัยการศึก เนื่องจากทำให้หัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.)มีอำนาจอย่างไร้ขีดจำกัด(เผยแพร่สารยูเอ็น แจงใช้ ม.44 ละเมิดสิทธิมนุษยชนรุนแรง, 2558)

“อำนาจอย่างไร้ขีดจำกัด” ทั้งในทางบริหาร ตุลาการ และนิติบัญญัติภายใต้รัฐธรรมนูญ(ชั่วคราว) พุทธศักราช 2557 มาตรา 44 นั้น (วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, 2557). ถูกใช้บังคับในพื้นที่ของสังคม เศรษฐกิจและการเมืองที่ส่งผลกระทบต่อสิทธิ เสรีภาพของกลุ่มคนด้อยโอกาส ได้แก่ คนจนหรือคนชายขอบ เมื่อเป็นเช่นนี้ การยกเลิกกฎอัยการศึกจึงเป็นเพียงการสร้างภาพในทางการเมืองเท่านั้นทั้งที่ลักษณะของการใช้อำนาจภายใต้มาตรา 44 นั้นไม่ได้มีความแตกต่างกับการใช้อำนาจภายใต้กฎอัยการศึกแต่อย่างใดในทางตรงกันข้ามดูเหมือนมีลักษณะที่กว้างขวางกว่า เมื่อพิจารณาจากกฎอัยการศึกแล้วพบว่านำมาใช้เป็นเครื่องมือเพื่อสร้างความมั่นคงในทางการเมืองเท่านั้น (กฎอัยการศึกมาตรา 2) แต่มาตรา 44 นั้นสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการ “ปฏิรูปประเทศ” ซึ่งขึ้นอยู่กับการตีความของหัวหน้า คสช.ว่า การใดบ้างที่เป็นไปเพื่อการปฏิรูป เช่น การถอดยศตำรวจของอดีตนายกรัฐมนตรีนายทักษิณ ชินวัตร ตามคำสั่ง คสช.ที่ 26/2558 ก็อยู่ภายใต้เหตุผลของการปฏิรูปการบังคับใช้ที่ถูกลำนำจัดระเบียบสังคมนั้นสะท้อนถึงความล้มเหลวในการบังคับใช้กฎหมายปกติ (คณะรักษาความสงบแห่งชาติ, 2558ด)

ภายใต้เหตุผลของ “การปฏิรูป” ด้านเศรษฐกิจ มาตรา 44 ได้เปิดโอกาสให้ภาคอุตสาหกรรมเติบโตขึ้น ซึ่งผลกระทบต่อสิทธิของชุมชนและสิ่งแวดล้อมในระยะยาว ทั้งที่ คสช.ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ป่าไม้ และดำเนินการจับกุมอย่างเข้มข้น แต่การจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษนี้ได้จัดตั้งขึ้นในเขตป่าและใช้พื้นที่สาธารณะของชาติตามมาตรา 44 นี้ได้ยกเว้นกฎหมายสิ่งแวดล้อมในเรื่องจัดทำรายงานศึกษาผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม (เครือข่ายภาคประชา. บุกรุกทำเนียบ จี คสช.ยกเลิก คำสั่งยกเว้นผังเมือง ม. 44 ฉบับที่ 3 และ 4., 2558) ส่วนในพื้นที่อำเภอแม่สอด จังหวัดตากนั้นส่งผลกระทบต่อที่อยู่อาศัยของชาวบ้านด้วย (ความจริงที่เขตกก.พิเศษ แม่สอด? 'ชาวบ้าน'ถูกไล่ที่-'นายทุน' ผุดคอนโด, 2558) ดังนั้น การตีความคำว่า “ปฏิรูป” นั้นถูกตีความไปตามสถานการณ์การเมือง และสร้างความขัดแย้งให้มากยิ่งขึ้นกว่าสถานการณ์ปกติ

อย่างไรก็ตาม เมื่อก้าวถึงกฎหมายแล้วย่อมมีลักษณะสำคัญประการหนึ่งคือ หลักนิติธรรม ต่อกรณีนี้วิชญ์ เครื่องงาม รองนายกรัฐมนตรีนายกรัฐมนตรี ในฐานะนักกฎหมายของรัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชาสร้างความชอบธรรมต่อการใช้มาตรา 44 โดยการอธิบายว่า แนวคิดมาตรา 44 เป็นเนื้อหาของรัฐธรรมนูญฝรั่งเศส (हनุน 'ประยุทธ์' ใช้ ม.44 รื้อบอร์ดศธ. ซีไอตรึงทุกระดับชั้น, 2559; Thai Visa Forum, 2015) ซึ่ง Phuttipong Ponganeikul นักวิชาการกฎหมายตอบได้ว่าไม่อาจนำรัฐธรรมนูญฝรั่งเศสมาปกป้องมาตรา 44 ได้ เนื่องจากประธานาธิบดีฝรั่งเศสเป็นนักการเมืองที่มาจากการเลือกตั้ง และการใช้มาตรา 16 ของฝรั่งเศสนั้นถูกควบคุมโดยรัฐสภา (Thai Visa Forum, 2015)และมีกระบวนการในการบังคับใช้ที่เคารพหลักนิติธรรมดังนั้น หากการบังคับใช้มาตรา 44 มีแบบอย่างมาจากรัฐธรรมนูญมาตรา 16 แล้ว การบังคับใช้ของ คสช.นั้นเป็นการบังคับใช้ที่บิดเบือนเจตนารมณ์อย่างชัดเจน

ดังนั้น ในเบื้องต้น จึงเป็นที่ชัดเจนแล้วว่า การนำมาตรา 44 ของรัฐธรรมนูญ (ชั่วคราว) พุทธศักราช 2557 ก่อให้เกิดความขัดแย้งทั้งในระดับปรัชญาและระดับการบังคับใช้

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการบังคับใช้รัฐธรรมนูญ (ชั่วคราว) พุทธศักราช 2557 มาตรา 44
2. เพื่อศึกษาแนวคิดวาทกรรมกฎหมายในรัฐธรรมนูญ (ชั่วคราว) พุทธศักราช 2557 มาตรา 44

แนวคิด ทฤษฎี และกรอบการวิเคราะห์

บทความชิ้นนี้ใช้แนวคิดเรื่องนิติธรรมและแนวคิดวาทกรรมเป็นกรอบการวิเคราะห์ ซึ่งมีผู้ให้คำอธิบายไว้ดังนี้

1. คำว่า “นิติธรรม” มีความหมายหลากหลาย นักกฎหมายรัฐธรรมนูญของอังกฤษคือ A.V.Dicey มีความเห็นว่าสาระสำคัญของหลักนิติธรรมคือ “บุคคลทุกคนย่อมเสมอภาคกันต่อหน้ากฎหมาย บุคคลไม่ว่าชนชั้นใดย่อมตกอยู่ภายใต้กฎหมายธรรมดาของแผ่นดิน ซึ่งบรรดาศาลทั้งหลายจะเป็นผู้รักษาไว้ซึ่งกฎหมายดังกล่าว... และไม่มีผู้ใดทั้งสิ้นแม้แต่กษัตริย์ที่จะอยู่เหนือกฎหมาย บรรดาการกระทำทั้งหลายทั้งปวงของรัฐบาลและฝ่ายปกครองจะต้องอยู่ภายใต้บังคับของกฎหมาย” (วรเจตน์ ภาคีรัตน์, 2553)

2. คำว่า “วาทกรรม” ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2538) นักวิชาการเจ้าของหนังสือเรื่องวาทกรรมการพัฒนา อธิบายว่า วาทกรรม หมายถึง “ระบบและกระบวนการในการสร้าง/ผลิตเอกลักษณ์และความหมายให้กับสิ่งต่าง ๆ ในสังคมที่ห่อหุ้มเราอยู่ ไม่ว่าจะเป็นความรู้ ความจริง อำนาจ หรือตัวตนของเราเอง นอกจากนี้วาทกรรมยังทำหน้าที่ตรึงสิ่งที่สร้างขึ้นให้ดำรงอยู่และเป็นที่ยอมรับของสังคมในวงกว้าง กลายสภาพเป็นสิ่งที่เรียกว่าวาทกรรมหลัก และวาทกรรมยังทำหน้าที่เก็บกด/ปิดกั้นมิให้เอกลักษณ์และความหมายของบางอย่างเกิดขึ้น หรือไม่ก็ทำให้เอกลักษณ์และความหมายบางอย่างดำรงสิ่งอยู่แล้วในสังคมเลื่อนหายไปพร้อม ๆ กันด้วย”

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ อธิบายโดยการพรรณนาโวหาร โดยเก็บข้อมูลจากเอกสาร ได้แก่ กฎหมายรัฐธรรมนูญ คำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ข่าวจากสื่อต่าง ๆ โดยศึกษาระหว่างวันที่ประกาศเลิกใช้กฎอัยการศึก คือ 1 เมษายน 2558-30 เมษายน 2559

ผลการศึกษา

จากการศึกษาพบว่า มาตรา 44 ถูกบังคับใช้ในลักษณะดังต่อไปนี้

1. ไม่มีกลไกจากการถ่วงดุล

“มาตรา 44 ในกรณีที่หัวหน้ารักษาความสงบแห่งชาติเห็นเป็นการจำเป็นเพื่อประโยชน์ในการปฏิรูป...ให้มีอำนาจ...ไม่ว่าการกระทำนั้นจะมีผลบังคับในทางนิติบัญญัติ...บริหาร...ตุลาการ...ให้ถือว่า...เป็นคำสั่งหรือการกระทำ...ที่ชอบด้วยกฎหมาย...”

“มาตรา 3 อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุขทรงใช้อำนาจนั้นทางสภานิติบัญญัติแห่งชาติ คณะรัฐมนตรี และศาล...”

การนำมาตรา 44 มาใช้เป็นอำนาจการตัดสินใจของหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติแต่เพียงผู้เดียว ทั้งยังขยายขอบเขตผู้ใช้อำนาจออกไปอย่างกว้างขวางครอบคลุมถึงนายทหารระดับอาสาสมัครทหารพราน ตามคำสั่ง คสช.ที่ 5/2558 (คณะรักษาความสงบแห่งชาติ, 2558ข)

การขยายขอบเขตของผู้ใช้อำนาจออกไปเช่นนี้เป็นข้อกังวลของฝ่ายประชาธิปไตย ซึ่งรวมถึงการ “กระทำการอื่นใดตามที่คณะรักษาความสงบแห่งชาติมอบหมาย” ตามคำสั่ง คสช.ที่ 3/2558 ข้อ 4(6) เช่น การตรวจค้นการเข้าไปในเคหสถาน ตามกฎอัยการศึกมาตรา 8, 9 และคำสั่ง คสช.ที่ 3/2558 ข้อ 4(4) การยึดกฎอัยการศึกมาตรา 8 และคำสั่ง คสช.ที่ 3/2558 ข้อ 4(5) การกักตัว ตามกฎอัยการศึกมาตรา 15 ทวิ และคำสั่ง คสช.ที่ 3/2558 ข้อ 6 (คณะรักษาความสงบแห่งชาติ, 2558ก) ดังนั้น แรงกดดันทางการเมืองทั้งภายในและภายนอกประเทศต่อ คสช.เพื่อยกเลิกกฎอัยการศึกกลับทำให้สถานการณ์ของสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานตกต่ำมากยิ่งขึ้น

ในขณะที่กฎอัยการศึกให้อำนาจในการกักตัวบุคคลผู้ต้องสงสัยว่าจะเป็นภัยต่อความมั่นคง แต่มาตรา 44 นั้นให้อำนาจที่กว้างขวางกว่าโดยสามารถ “เรียกตัวบุคคล” มาให้ถ้อยคำเมื่อเห็นว่า “มีเหตุอันควรสงสัย...ว่าได้กระทำความผิด” ตามคำสั่ง คสช.ที่ 3/2558 ข้อ 6 (คณะรักษาความสงบแห่งชาติ, 2558ก)

อำนาจที่กว้างขวางกว่ากฎอัยการศึกคืออำนาจการร่วมสอบสวน ในบางฐานความผิดเป็นคดีการเมืองที่แม้ในสถานการณ์ที่การสอบสวนในภาวะการเมืองปกติก็เป็นปัญหาที่นำมาสู่การละเมิดสิทธิมนุษยชนอยู่แล้ว การสอบสวนในภาวะที่มีการบังคับใช้มาตรา 44 ซึ่งเกี่ยวข้องกับดุลพินิจส่วนตัวตนจะไม่มีหลักประกันต่อสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหาแต่อย่างใด หากได้รับมอบหมายให้ “...กระทำการอื่นใดตามที่คณะรักษาความสงบแห่งชาติมอบหมาย” เช่น ความผิดในมาตรา 112ที่จำต้องหาผู้กระทำความผิดมาดำเนินคดี

อำนาจที่ปราศจากการถ่วงดุลนี้ส่งผลให้การใช้อำนาจขาดความแน่นอนกรณีโยกย้าย นายันต์ ผาสุก ที่ปรึกษาด้านกฎหมาย สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา พ้นจากตำแหน่งเมื่อวันที่ 15 ตุลาคม 2558 และย้ายกลับมาเมื่อวันที่ 18 ตุลาคม 2558 คำสั่งที่ 37 และ 38/2558 (คณะรักษาความสงบแห่งชาติ, 2558ค) นอกจากการนิรโทษกรรมจะปรากฏในมาตรา 44 แล้ว คำสั่งที่ออกภายใต้มาตรา 44 ยังมีการยกเว้นการบังคับใช้กฎหมายหลายฉบับ ซึ่งถือเป็นการนิรโทษกรรมที่ซ้ำซ้อนซ้ำซ้อน ทั้งการที่ไม่ต้องรับโทษในทางปกครอง, ได้รับความคุ้มครองตามพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ.2547, อีกทั้งไม่ต้องรับผิดในทางแพ่ง ทางอาญา หรือวินัยอีกด้วย ตามคำสั่งที่ 3/2558 ข้อ 13,14 (คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (2558ก) และคำสั่ง คสช.ที่ 27/2558 ข้อ 6 สั่งที่ 10/2558 ข้อ 15 คณะรักษาความสงบแห่งชาติ. (2558จ) ซึ่งทำให้ คสช.อยู่เหนือกฎหมาย หรือแม้จะสามารถนำคดีขึ้นสู่ศาลก็ไม่ได้รับการคุ้มครอง เนื่องจากศาลไทยนั้นยอมรับอำนาจของคณะปฏิวัติซึ่งไม่ใช่เป็นเรื่องที่ใหม่ในวงการกฎหมายไทย (อุทธรณ์ยกฟ้องคดีพลเมืองโต้กลับฟ้อง 'ประยุทธ์และพวก' ล้มการปกครอง ชี้มี ธรณ. นิรโทษฯ ไว้แล้ว, 2559)

อย่างไรก็ตาม การยกเว้นการบังคับใช้กฎหมายนี้แสดงถึงความหวาดกลัวในอำนาจของกฎหมายเมื่อพิจารณาหลักนิติธรรมตามประกาศภายใต้มาตรา 44 นี้ พบว่า มีการให้สิทธิผู้เสียหายจากการกระทำของ “เจ้าพนักงานรักษาความเรียบร้อย” สามารถเรียกร้องค่าเสียหายจากทางราชการว่าด้วยความรับผิดทางละเมิด คำถามคือ เมื่อ “พนักงานรักษาความเรียบร้อย” ไม่มีความผิดใด ๆ แล้ว “ผู้เสียหาย” จะเรียกร้องค่าเสียหายได้อย่างไร เช่นเดียวกับกรณีการกักขังตัวบุคคลซึ่งกำหนดว่า “...จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นในลักษณะเป็นผู้ต้องหาไม่ได้” ตามคำสั่ง คสช.ที่ 3/2558 ข้อ 6 (คณะรักษาความสงบแห่งชาติ, 2558ก) สิทธิของผู้ต้องหาในรัฐธรรมนูญปกติโดยเฉพาะฉบับพุทธศักราช 2540 นั้นเทียบเท่าปริญญาศาลว่าด้วยสิทธิ

มนุษยชน แต่ในทางปฏิบัติการปฏิบัติการทางอำนาจภายใต้มาตรา 44 ของ คสช. นั้นตรงกันข้าม ความสำเร็จ นิติธรรมของมาตรา 44 ยังปรากฏในการบังคับใช้กฎหมายที่รุนแรง ดังปรากฏการณ์การจับกุมแกนนำ นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ต่อกรณีการแสดงจุดยืนตรวจสอบการก่อสร้างอุทยานราชภักดิ์ หรือ กรณีมอบอำนาจให้พนักงานเจ้าหน้าที่ดำเนินการรื้อถอนหรือทำลายเครื่องมือทำการประมง ของคำสั่ง คสช. ที่ 24/2558 (คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (2558) สิ่งนี้เป็นรูปธรรมของความรุนแรง

การยกเว้นการบังคับใช้กฎหมายป่าไม้และโอนพื้นที่ป่าไม้มาอยู่ในอำนาจของราชพัสดุในกรณีเขต เศรษฐกิจพิเศษแล้วให้การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย (กนอ.) เช่าซึ่งมีอายุการเช่ายาวนาน 50 ปี และต่ออายุได้อีก 49 ปี รวมเป็น 99 ปี โดยการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย (กนอ.) และ คณะกรรมการส่งเสริมการลงทุนจะนำมาให้เอกชนเช่าช่วงต่อ (ดูอีกครั้ง 5 พื้นที่ใช้ ม.44 กำหนดเขต เศรษฐกิจพิเศษ-กนอ. เผยแผนเดินหน้าต่อเนื่อง, 2558) ซึ่งเท่ากับว่าการใช้บังคับมาตรา 44 นี้ ส่งผลให้ ที่ดินสาธารณะตกไปอยู่ในการครอบครองของเอกชนซึ่งรวมถึงธุรกิจต่างชาติที่มาลงทุนในประเทศไทยด้วย ปัญหาดังกล่าวเกี่ยวพันกับอำนาจอธิปไตย

2. ทำลายลำดับศักดิ์ของกฎหมาย

การงดเว้นกฎหมายระดับพระราชบัญญัติหลายฉบับเป็นการทำลายลำดับศักดิ์ของกฎหมาย ทั้งยัง สร้างกฎหมายขึ้นมาใหม่ กฎหมายสำคัญที่งดเว้น เช่น กฎหมายปกครอง กฎหมายกระจายอำนาจการ ปกครองส่วนท้องถิ่น ในกรณีกฎหมายปกครอง และกฎหมายกระจายอำนาจการปกครองส่วนท้องถิ่นถือเป็น พัฒนาการที่สำคัญของระบอบประชาธิปไตย เพราะมีประวัติศาสตร์ของการต่อสู้เรียกร้องมาตั้งแต่ รัฐธรรมนูญ ฉบับพุทธศักราช 2540 ทำให้เจตนารมณ์ทางการเมืองของประชาชนที่แสดงออกผ่าน กฎหมายรัฐธรรมนูญต้องถูกทำลายลงด้วย กฎหมายป่าไม้ ซึ่งเป็นกฎหมายที่ คสช. ให้ความสำคัญจนเกิด ความขัดแย้งกับชุมชนในหลายพื้นที่กฎหมายผังเมือง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกฎหมายมหาชนที่ส่งผลกระทบ โดยตรงต่อสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชน สิ่งนี้ขัดขวางการปฏิรูปประชาธิปไตยของประชาชน การ ทำลายลำดับศักดิ์ของกฎหมายและการเลือกปฏิบัติเช่นนี้ส่งผลต่อการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

การใช้อำนาจทางกฎหมายสนับสนุนการเติบโตของระบบทุนนิยมเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทั้ง รัฐบาลเผด็จการและรัฐบาลประชาธิปไตย ในสถานการณ์ประชาธิปไตยปกติ การพัฒนาเศรษฐกิจนั้น ส่งผลกระทบต่อสิทธิขั้นพื้นฐานของชุมชนมากพอและมีตัวอย่างมากมายให้เห็นในหลายชุมชน เช่น ความ ขัดแย้งที่เขตอุตสาหกรรมมาบตาพุด, แก่งคอย สมุทรปราการ แม้จะมีสิทธิที่จะนำคดีไปต่อสู้ในชั้นศาลก็ เป็นสิ่งที่ทำได้ยากและใช้เวลา ตลอดจนปัญหาการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมด้วย ดังกรณีปัญหาเหมือง แร่ที่น้ำเสียไหลลงห้วยคลิตี้ จังหวัดกาญจนบุรี นั้น แม้ในการนำคดีขึ้นสู่ศาลปกครองชาวบ้านจะได้รับชัยชนะ แต่การบังคับให้คู่กรณีปฏิบัติตามคำพิพากษาก็ยังเป็นปัญหาที่ต้องต่อสู้สืบห้าปีที่รอคอย “ชาวคลิตี้ ล่าง” ชนะคดีกรมควบคุมมลพิษ (คณะทำงานออกแถลงการณ์ จี คพ. เร่งทำให้ปลอดสารตะกั่ว, 2559) ใน สถานการณ์ที่ คสช. ใช้อำนาจในลักษณะกรณีนี้ได้รับการปกป้องจากฝ่ายตุลาการ ในกรณีที่ “กลุ่ม พลเมืองฟ้องกลับ” นำคดีขึ้นสู่ศาลและศาลยกฟ้อง (ศาลยกฟ้องกลุ่มพลเมืองโต้กลับฟ้องนายก ฯ กบฏ, 2559) ความไร้บรรทัดฐานของการบังคับใช้กฎหมายมิได้ส่งผลต่อ “ความยุติธรรมตามสังคม” เท่านั้น ยัง ส่งผลถึง “ความยุติธรรมตามกฎหมาย” อีกด้วย

แม้ในทางการเมือง คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) จะสามารถควบคุมอำนาจได้เบ็ดเสร็จ เด็ดขาด และใช้อำนาจการเมืองผ่านกฎหมาย แต่การใช้อำนาจตามมาตรา 44 เป็นสิ่งที่ยืนยันว่า กฎหมาย ที่มีอยู่ไม่เพียงพอที่จะทำให้ คสช. มีอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาดได้ ในทางกลับกันยังมีการทำร้ายสันถลอน

อำนาจตามกฎหมายของ คสช.จากนักการเมืองฝ่ายประชาธิปไตยจำนวนหนึ่ง(คสช.ไต่สหรัรัฐฯ ยัน จนท.ใช้กฎหมายพิเศษดูแลประชาชน, 2559) รวมถึงภาคประชาสังคม ดังแถลงการณ์เรียกร้องให้ยกเลิกคำสั่งฉบับที่ 3 และ ฉบับที่ 4 (ความจริงที่เขตศก.พิเศษ แม่สอด? 'ชาวบ้าน'ถูกไล่ที่ -'นายทุน' ผุดคอนโด, 2559) ซึ่งมีแนวโน้มที่การคัดค้านที่กว้างขวางมากยิ่งขึ้น และดูเหมือนจะเป็นปัญหาที่บานปลาย นั้นหมายความว่า “ความไม่สงบเรียบร้อย” ไม่ได้เกิดจากการขาดแคลนกฎหมาย เพราะถึงที่สุดแล้วกฎหมายจะถูกใช้อย่างไรนั้นกลับขึ้นอยู่กับดุลพินิจของผู้บังคับใช้กฎหมายในขณะนั้นเป็นสำคัญ แม้ คสช.จะแสวงหาความพยายามในการบังคับใช้กฎหมายที่มีประสิทธิภาพ (คณะกรรมการความสงบแห่งชาติ, 2558) ก็ตาม ข้อเสนอแนะประการหนึ่งของ คสช.ในการบังคับใช้กฎหมายที่มีประสิทธิภาพ คือการให้รัฐมนตรีที่เกี่ยวข้องอาจขอความช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหาร (คณะกรรมการความสงบแห่งชาติ, 2558)

ดังนั้น การใช้รัฐธรรมนูญมาตรา 44 ควบคู่ไปกับกฎหมายฉบับต่าง ๆ เพื่อเสริมอำนาจการให้มาตรา 44 มีผลในการบังคับใช้มากขึ้นจึงทำลายหลักการว่าด้วยลำดับศักดิ์ของกฎหมาย

นอกจากจะทำลายลำดับศักดิ์ของกฎหมายแล้ว การบังคับใช้มาตรา 44 ยังวางอยู่บนความศรัทธาต่อ “กฎหมาย” ซึ่งเป็นศรัทธาที่ปิดกั้นความเห็นที่แตกต่าง

3.วาทกรรมกฎหมาย: “กฎหมายต้องเป็นกฎหมาย”

ถ้อยคำที่ว่า “กฎหมายต้องเป็นกฎหมาย” ที่ปรากฏอยู่ในคำให้สัมภาษณ์ของนายกรัฐมนตรี หรือ คณะรัฐมนตรี หรือกลุ่มบุคคลในคณะ คสช. ในการแถลงต่อสาธารณะ คือรูปธรรมของวาทกรรมกฎหมายที่ชัดเจนอย่างหนึ่ง นอกจากนี้ยังมีคำอื่น ๆ ในความหมายเดียวกัน เช่น “การบังคับใช้กฎหมาย” ปรากฏบ่อยครั้ง ทั้งในการแถลงต่อสาธารณะ เช่น จะใช้เพื่อดำเนินนโยบายของรัฐบาล ใช้เพื่อป้องกันสถาบัน (เจตนารมณ์/นโยบายหัวหน้า คสช., 2557) การปราศรัยในรายการ การให้สัมภาษณ์การตอบโต้ผู้ที่เห็นต่าง หรือ “มีเจตนาทำลายต่ออำนาจกฎหมายในการรักษาความสงบของ คสช.” (คสช.อ้าง “วัฒนา” แสดงความเห็นไม่สร้างสรรค์ เจตนาทำลายอำนาจกฎหมาย, 2559) การปรากฏตัว “กฎหมาย” ผ่านผู้นำ คสช. ปรากฏทั้งทั้งระดับนโยบายและระดับปฏิบัติการ

กฎหมายคือเครื่องมือของสังคมนิติรัฐ การใช้กฎหมายในการจัดการปัญหาความขัดแย้งถูกทำให้เชื่อว่าสังคมนั้นจะได้รับความยุติธรรม กฎหมายและการเมืองจึงไม่สามารถแยกออกจากกันได้ เนื่องจากเป็นเครื่องมือในการจัดการปัญหาความขัดแย้งทางการเมือง การใช้อำนาจในลักษณะนี้เกิดขึ้นเกือบทุกครั้งที่มีการรัฐประหาร นับตั้งแต่การปฏิวัติโดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นต้นมา แต่เหตุใดสังคมไทยยังไม่อาจบรรลุถึง “ความสงบเรียบร้อย” ดังปณิธานของการยึดอำนาจของคณะปฏิวัติรัฐประหารได้ ทั้งหมดเป็นเครื่องมือในการควบคุมอำนาจทางการเมืองเท่านั้น

ถ้อยคำดังกล่าวสะท้อนความเชื่อมั่นในพลังอำนาจของ “กฎหมาย” สภาพดังกล่าวคือปรากฏการณ์ของวาทกรรมกฎหมาย

ภายใต้ความคาดหวังที่จะใช้มาตรา 44 แก้ปัญหาสารพัดนั้นนั้น รวมถึงการที่คณะกรรมการการเลือกตั้ง (กกต.) เสนอให้นายกรัฐมนตรีออกคำสั่งภายใต้มาตรานี้เพื่อจัดทำร่างประชามติ ทั้ง ๆ ที่เป็นกระบวนการแสดงออกทางการเมืองที่ต้องวางอยู่บนหลักการของประชาธิปไตยมากที่สุดกระบวนการหนึ่ง, หรือในองค์กรอื่นที่ไม่ใช่องค์กรทางการเมือง เช่น การแก้ไขปัญหาที่สะสมในสถาบันการศึกษา (ม.44 ล้างบางกระทรวงศึกษาฯ, 2559) นั้นหมายความว่าเราจะได้ประชาธิปไตยมาจากวิธีการแบบเผด็จการความเชื่อมั่นในวาทกรรมกฎหมายนั้นเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประชาธิปไตย เพราะจะไม่มีที่ตั้งคำถามกับที่มาของกฎหมาย (และห้ามตั้งคำถาม) และเชื่อว่ากฎหมายที่ออกโดยอำนาจของมาตรา 44 นั้นมีความ

ยุติธรรม ภายใต้ มาตรา 44 จึงไม่มีความยุติธรรมรูปแบบอื่น ("วิษณุ" ตีกลับร่าง กม.คุมประชามติ หลัง กกต.ชง คสช.ใช้ ม.44., 2559; บุกอุ้ม 'จำนวิ' ถึงหน้าธรรมศาสตร์ รังสิต โดยทหาร 8 นายปิดบังใบหน้า, 2559)

การตอบโต้ที่เคลื่อนไหวภาคประชาสังคมในการตรวจสอบการคอร์รัปชันของ คสช.นั้นแสดงให้เห็นถึงการเลือกปฏิบัติ ทั้งที่ร่างรัฐธรรมนูญฉบับที่นายมีชัย ฤชุพันธุ์ กำลังดำเนินการให้มีการลงประชามติ ในวันที่ 7 สิงหาคม 2559 นั้นได้ชื่อว่าเป็นการออกแบบเพื่อปราบปรามการทุจริตคอร์รัปชัน สิ่งนี้ยืนยันว่า การเลือกหยิบกฎหมายฉบับใดขึ้นมาใช้บังคับนั้นตั้งอยู่บนเหตุผลทางการเมือง ซึ่งนักนิติศาสตร์แนววิพากษ์อธิบายสิ่งนี้คือการเมืองในกฎหมาย โดยอธิบายว่า สภาพการเมืองในกฎหมายปรากฏในรูปแบบของวาทกรรมกฎหมายและความความรุนแรงในการบังคับใช้

สรุปและอภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง "การเมือง กฎหมาย และการบังคับใช้รัฐธรรมนูญ (ชั่วคราว) พ.ศ. 2557 (2557) มาตรา 44" พบว่าการบังคับใช้กฎหมายของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ(คสช.) นั้นเป็นการบังคับใช้ที่ปราศจากกลไกการถ่วงดุลอำนาจ ไม่ตั้งอยู่บนหลักนิติธรรม โดยถูกบังคับใช้ในลักษณะดังต่อไปนี้

1. ถูกใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองเพื่อทำลายคู่ตรงกันข้ามทางการเมืองผู้ที่มีความเห็นต่าง การใช้ดังกล่าวปราศจากการตรวจสอบและถ่วงดุลอำนาจ
2. ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการสนับสนุนเศรษฐกิจระบบทุนนิยม ซึ่งได้ทำลายสิทธิเสรีภาพของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งเป็นขบวนการที่กำเนิดจากจิตสำนึกของประชาธิปไตยและกระทบต่อเสรีภาพขั้นพื้นฐาน
3. ความเชื่อมั่นในมาตรา 44 นั้นขยายขอบเขตการใช้ออกไปยังบุคคลนอกกองทัพ เช่นกลุ่มข้าราชการและองค์กรอิสระ สิ่งนั้นคือสภาพของวาทกรรมกฎหมายเนื่องจากการบังคับใช้ที่ไม่ถูกต้อง คำถามต่อความยุติธรรม และเป็นความยุติธรรมที่ คสช.ผูกขาดคำจำกัดความไว้แต่เพียงฝ่ายเดียว

ข้อเสนอแนะ

ภายใต้หลักการของนิติรัฐที่สถานการณ์การเมืองอยู่ในภาวะประชาธิปไตยปกติที่วางอยู่บนหลักการสำคัญว่า รัฐธรรมนูญคือกฎหมายสูงสุด ข้อขัดแย้งอันเนื่องมาจากการบังคับใช้กฎหมายเช่นนี้ ข้อเสนอแนะ คือ นำมาตรา 44 ขึ้นสู่การตีความของศาลยุติธรรมว่า เป็นการใช้อำนาจกฎหมายที่ขัดต่อหลักนิติธรรมหรือไม่ แต่ภายใต้สถานการณ์ที่หัวหน้าคณะรัฐประหารควบคุมอำนาจอธิปไตยไว้แต่เพียงผู้เดียวดังได้กล่าวมาข้างต้น ประกอบกับจารีตการตีความของศาลไทยที่ยอมรับอำนาจของรัฐบาลที่มาจากการรัฐประหารนั้น ทำให้ข้อเสนอแนะเชิงหลักการเช่นนี้เป็นสิ่งที่ยากในทางปฏิบัติแต่อย่างไรก็ตาม ข้อเสนอแนะนี้มีเพื่อต้องการคำนิยามเรื่อง "หลักนิติธรรม" จากบรรทัดฐานของศาลยุติธรรมของไทยเพื่อสร้างบรรทัดฐานใหม่ในการต่อสู้ทางการเมืองโดยใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือ

เอกสารอ้างอิง

- คณะรักษาความสงบแห่งชาติ. (2558ก, 1 เมษายน). *การรักษาความสงบเรียบร้อยและความมั่นคงแห่งชาติ*. คำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติที่ 3/2558.
_____. (2558ข, 10 เมษายน). *แก้ไขคำสั่งหัวหน้ารักษาความสงบแห่งชาติที่ 3/2558*. คำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติที่ 5/2558.

- (2558ค, 18 กุมภาพันธ์). *แก้ไขเพิ่มเติมคำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติที่ 37/2558. คำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติที่ 38/2558.*
- (2558ง, 15 ตุลาคม). *การกำหนดตำแหน่งเพิ่มและการแต่งตั้งข้าราชการให้ดำรงตำแหน่ง. คำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติที่ 37/2558*
- (2558จ, 29 เมษายน). *การแก้ไขปัญหาการทำประมงผิดกฎหมาย ขาดการรายงาน และไร้การควบคุม. คำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติที่ 10/2558.*
- (2558ฉ, 5 กันยายน). *การดำเนินการเพื่อถอด พันตำรวจโททักษิณ ชินวัตร ออกจากยศตำรวจ. คำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติที่ 26/2558.*
- (2558ช, 5 สิงหาคม). *การแก้ไขปัญหาการทำประมงผิดกฎหมาย ขาดการรายงาน และไร้การควบคุมเพิ่มเติม. คำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติที่ 24/2558.*
- (2558ซ, 8 เมษายน). *มาตรการเพิ่มประสิทธิภาพในการบังคับใช้กฎหมายที่คุ้มครองประโยชน์สาธารณะและประชาชนโดยรวม. คำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติที่ 4/2558.*
- (2559, 5 กุมภาพันธ์). *การกำหนดตำแหน่งของข้าราชการตำรวจซึ่งมีอำนาจหน้าที่ในการสอบสวน. คำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติที่ 7/2559.*
- ความจริงที่เขตศก.พิเศษ แม่สอด? 'ชาวบ้าน'ถูกไล่ที่ -'นายทุน' ผุดคอนโด. (2559). *สำนักข่าวอิสรา.* ค้นเมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2559, จาก: http://www.isranews.org/isranews-scoop/item/42189-report02_42189.html
- คสช.ได้สหรัฐฯ ยัน จนท.ใช้กฎหมายพิเศษดูแลประชาชน. (2559). *เดลินิวส์ออนไลน์.* ค้นเมื่อวันที่ 11 พฤษภาคม 2559, จาก: <http://www.dailynews.co.th/politics/391691>.
- คสช.อ้าง "วิวัฒนา" แสดงความเห็นไม่สร้างสรรค์ เจตนาทำทลายอำนาจกฎหมาย. (2559) *ข่าวไทยพีบีเอส.* ค้นเมื่อ 14 เมษายน 2559, จาก: <http://news.thaipbs.or.th/content/251673>
- เครือข่ายภาคปชช. บุกทำเนียบ จี้ คสช.ยกเลิก คำสั่งยกเว้นผังเมือง ม. 44 ฉบับที่ 3 และ 4. (2559). *สำนักข่าวอิสรา.* ค้นเมื่อวันที่ 29 กุมภาพันธ์ 2559, จาก: <http://www.isranews.org/isranews-news>
- เจตนารมณ์/นโยบายหัวหน้า คสช. (2557). *ห้องสมุดรัฐสภา.* ค้นเมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2558, จาก: http://www.library2.parliament.go.th/giventake/content_ncpo/ncpo-policy.pdf
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2538). *วาทกรรมการพัฒนา.* กรุงเทพฯ : ภาษา.
- ดูอีกครั้ง 5 พื้นที่ใช้ ม.44 กำหนดเขตเศรษฐกิจพิเศษ-กอน.เผยแผนเดินทางต่อเนื่อง. (2558). *นักข่าวพลเมือง.* ค้นเมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม 2558, จาก: <http://www.citizenthaipbs.net/node/5488>
- แถลงการณ์ พท.ขอนายกฯ ยกเลิก ม.44 คดีจำนำข้าว. (2558). *ไทยรัฐออนไลน์.* 4 พฤศจิกายน 2558 ค้นเมื่อ 29 กุมภาพันธ์ 2559, จาก: <http://www.thairath.co.th/content/536973>.
- บุกอุ้ม 'จ่านิว'ถึงหน้าธรรมศาสตร์ รังสิต โดยทหาร 8 นายปิดบังใบหน้า. (2559). *ประชาไท.* ค้นเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2559, จาก: <http://prachatai.com/journal/2016/01/63597>

- 8 องค์กรสิทธิ์ฯ ค้านใช้ ม.‘44’ชี้กระทบสิทธิเสรีภาพ-รวบอำนาจเบ็ดเสร็จ แยกว่ากฏอัยการศึก.นักข่าว พลเมือง. (2558) ค้นเมื่อวันที่ 30 มีนาคม 2558, จาก: <http://www.citizenthaipbs.net/node/5084>.
- เผยเอกสารยูเอ็น แจงใช้ ม.44 ละเมิดสิทธิมนุษยชนรุนแรง. (2559) *กระปุก.คอม*. ค้นเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2559, จาก: <http://highlight.kapook.com/view/118545>.
- ม.44 ล้างบางกระทรวงศึกษาฯ (2559) *คมชัดลึกออนไลน์*. ค้นเมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2559, จาก: <http://www.komchadluek.net/detail/20160323/224568.html>
- ระบบงานสารบรรณอิเล็กทรอนิกส์จังหวัดนราธิวาส. (2559). *พระราชบัญญัติกฏอัยการศึก พระพุทธศักราช 2557*. สืบค้นจาก <http://www.narathiwat.go.th/>
- วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. (2557). *รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ชั่วคราว) พุทธศักราช 2557* ค้นเมื่อ 28 กุมภาพันธ์ 2559, จาก: <https://th.wikipedia.org/wiki>
- ราชกิจจานุเบกษา. (2557). *ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 131 ตอนพิเศษ 180 ง ลงวันที่ 12 กันยายน 2557*. ค้นเมื่อ 29 กุมภาพันธ์ 2559, จาก: <http://www.ratchakitcha.soc.go.th/RKJ/announce/search.jsp>
- วรเจตน์ ภาคีรัตน์.(21 กุมภาพันธ์ 2559). *หลักนิติรัฐและหลักนิติธรรม*.สืบค้นจาก<http://www.pub-law.net/publaw/view.aspx?id=1431>
- วิกิซอร์ซ. (2559). *ธรรมนูญการปกครอง พ.ศ. 2502*. ค้นเมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2559, จาก: <https://th.wikisource.org/wiki>
- "วิชณู" ตีกลับร่าง กม.คุมประชามติ หลัง กกต.ขง คสช.ใช้ ม.44. (2559).*ประชาชาติธุรกิจออนไลน์*. ค้นเมื่อวันที่ 29 กุมภาพันธ์ 2559, จาก: http://m.prachachat.net/news_detail.php?newsid=1456743060
- ศาลยกฟ้องกลุ่มพลเมืองโต้กลับฟ้องนายกฯกบฏ. (2559). *INN*. ค้นเมื่อวันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2559, จาก: <http://www.innnews.co.th/show/679625>
- สิบห้าปีที่รอคอย “ชาวคลิตี้ล่าง” ชนะคดีกรมควบคุมมลพิษคณะทำงานออกแถลงการณ์จี คพ.เร่งทำให้ปลอดภัยตลอดกาล. (2559) *ไทยพับลิก้า*. ค้นเมื่อวันที่ 29 กุมภาพันธ์ 2559, จาก : <http://thaipublica.org/2013/01/clity-won-the-case/>.
- หนูน 'ประยุทธ์' ใช้ ม.44 รื้อบอร์ด ศธ. ชี้โคตรโกงทุกระดับชั้น. (2559). *กรุงเทพธุรกิจ*. ค้นเมื่อวันที่ 29 กุมภาพันธ์ 2559, จาก: <http://www.bangkokbiznews.com/mobile/view/news/643485>
- อุทธรณ์ยกฟ้องคดีพลเมืองโต้กลับฟ้อง 'ประยุทธ์และพวก' ล้มการปกครอง ชี้มีรธน.นิรโทษฯไว้แล้ว. (2559). นักข่าวพลเมือง. ค้นเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2559, จาก: <http://prachatai.org/journal/2016/01/63637>
- Thai Visa Forum. (2015). *Thai politics: Article 44 'inspired' by France*. Retrieved from: <http://www.thaivisa.com/forum/topic/815647-thai-politics-article-44-inspired-by-france/> 2015-04-08.Access 2016-02-24.